

This question paper contains 8 printed pages]

Your Roll No. ....

1601

B.A. (Hons.)/I (New Course)

D

SANSKRIT—Paper I

(Poetry)

Time : 3 Hours

Maximum Marks : 75

(Write your Roll No. on the top immediately on receipt of this question paper.)

Note :— Unless otherwise required in a question, answers should be written in Sanskrit or in Hindi or in English; but the same medium should be used throughout the paper.

टिप्पणी :— अन्यथा आवश्यक न होने पर इस प्रश्न-पत्र का उत्तर संस्कृत या हिंदी या अंग्रेजी किसी एक भाषा में दीजिए, परन्तु सभी उत्तरों का माध्यम एक ही होना चाहिए ।

1. किन्हीं दो श्लोकों का अनुवाद कीजिए :

8

Translate any two of the following :

(क) भ्रूभेदमात्रेण पदान्मघोनः

प्रभ्रंशयां यो नहुषं चकार ।

P.T.O.

तस्याविलाम्भः परिशुद्धिहेतोः

भौमो मुनेः स्थानपरिग्रहोऽयम् ॥

(ख) यां सैकतोत्सङ्गसुखोचितानां

प्राज्यैः पयोभिः परिवर्धितानाम् ।

सामान्यधात्रीमिव मानसं मे

सम्भावयत्युत्तरकौसलानाम् ॥

(ग) नाभिप्ररूढाम्बुरुहासनेन संस्तूयमानः प्रथमेन धात्रा ।

अमुं युगान्तोचितयोगनिद्रः संहृत्य लोकान्पुरुषोऽधिरोते ॥

2. किन्हीं दो पद्यों की सप्रसंग व्याख्या कीजिये : 8

Explain with reference to the context any *two* of the following :

(क) तं वीक्ष्य वेपथुमती सरसाङ्गयष्टि-

निक्षेपणाय पदमुद्धृतमुद्ग्रहन्ती ।

मार्गाचलव्यतिकराकुलितेव सिन्धुः

शैलाधिराजतनया न ययौ न तस्थौ ॥

(ख) कृताभिषेकां हुतजातवेदसं

त्वगुत्तरासङ्गवतीमधीतिनीम् ।

दिदृक्षवस्तामृषयोऽभ्युपागमन्

न धर्मवृद्धेषु वयः समीक्ष्यते ॥

(ग) शुचौ चतुर्णां ज्वलतां हविर्भुजाम्

शुचिस्मिता मध्यगता सुमध्यमा ।

विजित्य नेत्रप्रतिघातिनीं प्रभाम्

अनन्यदृष्टिः सवितारमैक्षत ॥

3. किसी एक की व्याख्या कीजिए :

5

Explain any one of the following :

विशेषतः सर्वविदां समाजे विभूषणं मौनमपण्डितानाम् ।

अथवा

(Or)

सत्सङ्गतिः कथय किं न करोति पुंसाम् ।

4. किसी एक पद्य का अनुवाद कीजिए : 4

Translate any *one* of the following :

(क) हर्तुर्याति न गोचरं किमपि शं पुष्णाति यत्सर्वदा

ह्यर्थिभ्यः प्रतिपाद्यमानमनिशं प्राप्नोति वृद्धिं पराम्।

कल्पान्तेष्वपि न प्रयाति निधनं विद्याख्यमन्तर्धनम्

येषा तान्प्रति मानमुज्झत नृपः कस्तैः सह स्पधते ॥

(ख) एके सत्पुरुषा परार्थघटका स्वार्थं परित्यज्य ये

सामान्यासतु परार्थमुद्यमभृतः स्वार्थाविरोधेन ये ।

तेऽमी मानवराक्षसाः परहितं स्वार्थाय निघ्नन्ति ये

ये तु घ्नन्ति निरर्थकं परहितं ते के न जानीमहे ॥

5. भाग 1 अथवा भाग 2 में से किन्हीं दो पद्यों का अनुवाद कीजिए : 8

Translate any *two* of the following either Part I or Part II :

भाग I

(Part I)

(क) लक्ष्म्या च रूपेण च सुन्दरीति स्तम्भेन गर्वेण च मानिनीति ।

दीप्त्या च मानेन च भामिनीति यासौ बभाषे त्रिविधेन नाम्ना ॥

(ख) अनुग्रहायास्य जनस्य शङ्के गुरुर्गृहं नो भगवान्प्रविष्टः ।

भिक्षामलब्ध्वा गिरमासनं वा शून्यादरण्यादिव याति भूयः ॥

(ग) तं गौरवं बुद्धगतं चकर्ष भार्यानुरागः पुनराचकर्ष ।

सोऽनिश्चयान्नापि ययौ न तस्थौ तुरंस्तरङ्गेष्विव राजहंसः ॥

भाग II

(Part II)

(क) अयत्नतो हेतुबलाधिकस्तु निर्मुच्यते घट्टितमात्र एव ।

यत्नेन तु प्रत्ययनेयबुद्धिर्विमोक्षमाप्नोति पराश्रयेण ॥

(ख) श्रद्धाधनं श्रेष्ठतम धनेभ्यः प्रज्ञारसतृप्तिकरो रसेभ्यः ।

प्रधानमध्यात्मसुखं सुखेभ्यो विद्यारतिर्दुःखतमा रतिभ्यः ॥

(ग) अथ स पथि ददर्श भुक्तमानं

पितृनगरेऽपि तथागताभिमानम् ।

दशबलमभितो विलम्बमानं

ध्वजमनुयात इवेन्द्रमर्चमानम् ॥

6. किन्हीं दो पद्यों की सप्रसंग व्याख्या कीजिए : 8

Explain with reference to the context any *two* of the following :

- (क) महौजसो मानधना धनार्चिता

धनुर्भृतः संयति लब्धकीर्तयः ।

न संहतास्तस्य न भिन्नवृत्तयः

प्रियाणि वाञ्छन्त्यसुभिः समीहितुम् ॥

- (ख) वसूनि वाञ्छन्न वशी न मन्युना

स्वधर्म इत्येव निवृत्तकारणः ।

गुरूपदिष्टेन रिपौ सुतेऽपि वा

निहन्ति दण्डेन स धर्मविप्लवम् ॥

- (ग) असक्तामराधयतो यथायथं

विभज्य भक्त्या समपक्षपातया ।

गुणानुरागादिव सख्यमीयिवान्

न बाधतेऽस्य त्रिगणः परस्परम् ॥

7. किन्हीं पाँच शब्दों पर व्याकरणात्मक टिप्पणी लिखिये :

Write grammatical note on any *five* of the following :

हविर्भुजाम्, महौजसः, समीहितुम्, निहन्ति, बाधते, वाञ्छन्, विजित्य,
समीक्ष्यते ।

8. किन्हीं पाँच प्रश्नों का संस्कृत में उत्तर दीजिये : 5

Answer in Sanskrit any *five* of the following :

- (क) के ज्ञानेन सिद्धिं व्रजन्ति ?
(ख) शरीर कस्य साधनं भवति ?
(ग) प्रथमस्य वेधसः कुले कस्याः प्रसूतिः ?
(घ) कः सुखमाराध्यः ?
(ङ) महौजसः कीदृशाः सन्ति ?
(च) कः नरः कुलीनः ?

9. किन्हीं तीन प्रश्नों का उत्तर दीजिए :

24

Answer any *three* of the following :

(क) 'रघुवंश के तेरहवें सर्ग के आधार पर कालिदास की काव्यशैली को वर्णित कीजिये ।

Describe the poetic style of Kalidasa according to thirteenth canto of 'Raghuvansha' ?

(ख) महाकवि भारवि की काव्यकला को संक्षेप में बताइये।

Briefly comment on the poetic style of Mahakavi Bharavi.

(ग) 'कुमारसंभव' के पंचम सर्ग का सार अपने शब्दों में लिखिये।

Write in your own words the summary of fifth canto of 'Kumarsambhava' ?

(घ) महाकवि अश्वघोष एक उत्तम कोटि के कवि हैं, स्पष्ट कीजिये ।

Explain how Mahakavi Ashvaghosha is an excellent poet.

(ङ) भर्तृहरि के अनुसार विद्या का महत्व संक्षेप में बताइये।

Write down a short note on importance of Vidya according to Bhartrihari ?